

Restaurování zahradní keramiky z Libosadu u Jičína

Restoring garden pottery from Libosad by Jičín

Ljuba Svobodová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i., Letenská 4, 118 01 Praha 1, e-mail: svobodova@arup.cas.cz

Príspevek prezentuje základní metodiku restaurování zahradní keramiky (17. století) se zaměřením na odstranění povrchového znečištění, vyhledávání, lepení fragmentů a doplňování ztrát. Upozorňuje na to, že restaurátor je povinen používat jen takové techniky a materiály, které, podle současných znalostí, neohrozí celistvost artefaktu, a které se případně dají co nejsnadněji a nejúplněji odstranit s minimální mírou rizika vůči původní hmotě artefaktu.

Úvod

V letech 2003–2004 byl při rekonstrukci dvora casina při bývalé zahradě Albrechta z Valdštejna u Jičína (nazývané dnes Libosad), nalezen početný soubor fragmentů keramiky, o kterém lze předpokládat, že pochází z květináčů objednaných Valdštejnem pro tuto zahradu. Nález byl objeven převážně na půdě v zásyvu klenby nad severovýchodním průjezdem, pod vrstvou ulehlého sena. Za účelem studia a vystavení vybraných exponátů Regionálním muzeem a galerií v Jičíně pak byla v keramické laboratoři Archeologického ústavu v Praze zahájena v roce 2011 rekonstrukce tohoto souboru [1].

Výchozí stav keramického materiálu před restaurátorským zásahem

Soubor střepů z Libosadu byl dodán ke zpracování ve 13 papírových krabicích (obr. 1, 2). Povrch střepů byl silně znečištěn, na vnitřních plochách, zejména podstav, se objevovaly zbytky zeminy, což dokazuje, že nádoby byly skutečně používány jako květináče. Střepy byly na první pohled pevné, s jasnými lomy,

různých velikostí. Místy byla glazura mírně degradovaná, narušená korozi, popř. popraskaná. Některé střepy nesou výraznou plastickou výzdobu – hlavy andílků, lvů. Fragmenty měly lomy převážně čerstvé, sytě zbarvené [3].

Základní postup restaurování dokumentovaný na květináči s nálepy hlav lvů

1/ Fotodokumentace

Vždy je nutné zachytit stav střepového materiálu před restaurátorským zásahem, v jeho průběhu a po něm. Každý jednotlivý zásah musí být zdokumentován nejen kvůli budoucím zásahům, ale i jako podklad pro revizi všech učiněných kroků, na kterých je možno sledovat a kontrolovat, jak se exponát během ošetřování mění. Dokumentace je dokladem o všech skutečně vykonaných zákrocích při restaurování a doprovází zrestaurovaný předmět.

2/ Odstranění znečištění

Všechny střepy byly zbaveny povrchových nečistot klasickou čistící vodní metodou

The paper presents the basic methodology of restoring the garden pottery (17th century), including the removal of the surface pollution, searching and completing the fragments and filling the gaps. Attention is paid to the fact that restorer is obliged to use only those technologies and materials, which according to the current knowledge will not harm the vessel integrity and which are as much as possible easily and totally removable with the minimized risk for the vessel.

s maximální opatrností, jemným kartáčkem, mořskou houbou, různě tvarovanými kartáčky a singl štětcem, několika násobným čištěním pěnou z detergentu (SPOLAPON AOS 146) s neutrálním pH (pěna byla vytvořena z cca 1% roztoku detergentu ve vodě). Důraz byl kladen na dokonalé očištění hran střepů, plastických reliéfů, nálepů lvů a doplňků (obr. 3, 4, 5). Hlavy andílků na podstavci měly odtokové otvory silně znečištěné a ucpané zeminou, a proto byly zprůchodněny dentálními nástroji a vatovými tyčinkami. Po čištění střepů v lázni s detergentem bylo nutné zajistit dokonalý oplach, protože zbytek čisticích v těle objektu může při klimaticky nevhodných podmínkách uložení, zejména při vyšší RH, způsobit degradaci adheziv i výplně!

3/ Vyhledání fragmentů

Všechny očištěné střepy byly roztříděny podle jednotlivých kategorií, charakteristických vlastností a specifických znaků, tj.: podle barvy střepové hmoty, barvy glazury, podle umístění střepů v těle nádoby (okraj, podhrdlí, maximální výduť, zbytky uch, noha), tloušťky střepové hmoty, podle stavu dochovanosti, struktury povrchu (hladká), zakřivení lomů, technologických stop výroby, technické výzdoby uvnitř zpracovávaného květináče (svislé plastické rýhování a prstování). Po vyhledání sousedících střepů vznikl plošně rozložený plášť těla nádoby, mapa plošného rozmístění střepů z objektu (obr. 6).

4/ Lepení

Vyhledané střepy byly postupně slepeny (PAA Sokrat 500) v celek do pů-

Obr. 1, 2 - Střepový materiál po převzetí

Obr. 3, 4, 5 - Část očištěného materiálu

vodního tvaru. Vzhledem k zajištění stability nádoby se postupovalo během lepení ode dna směrem vzhůru k hornímu okraji. Úspěšnému slepení napomáhala fixace spojů tlakem proti pohybu, slepené spoje se musely nechat „v mrtvé poloze“, aby nedošlo k nechtěnému posunu. Dokonalé vytvrzení lepených spojů nastane většinou po 24 hodinách, proto se i slepitelné části květináče stavěly postupně.

5/ Doplnění ztrát

Před přilepením horních částí květináče musela být přednostně doplněna noha nádoby, jejíž část chyběla. Jinak by květináč neměl základnu a oporu pro postupné vložení dochovaného materiálu a nebyl by stabilní.

5a/ Ruční modelování chybějící poloviny andílka

Chybějící partie hlavy andílka (obr. 7) byly ručně domodelovány přímo na střepevé ploše ze sádry (alabastrová sádra ALAMO S) a podle dochované předlohy; pokud možno tak, aby nebyl narušen její přirozený vzhled a harmonie, se snahou o maximální přiblížení se k dochované předloze. Vlasy a plastický rámeček byly okopírovány podle andílků umístěných na noze (obr. 8, 9).

Obr. 7 – Dochovaná hlavička andílka

Obr. 8 – Andílek po doplnění

Obr. 9 – Andílek po osazení

Obr. 10 – Odlitá hlavička andílka po osazení na místě

5b/ Odlití hlavičky andílka

Izolování originálu ochrannou vrstvou. Očištěný originál byl nejprve šetrně natřen separátorem (zn. LUKOPREN®), jenž zabrání případnému poškození při formování a umožní snadné vyjmutí originálu z formy. **Ohraničení originálu.** Po zaschnutí separátu byl původně dochovaný andílek zaformován rozměrově vhodným rámečkem z formely. Případné skuliny byly zevně ucpány izolepou. **Zalítí originálu formovacím materiálem.** Podle návodu výrobce byla přesně odvážená silikonová pasta (LUKOPREN N Super) dokonale promíchána s přesně odváženým katalyzátorem. Rozmíchaný kompozit byl nalit na zaformovanou hlavičku a nechán v naprostém klidu do proběhnutí vulkanizace v objemu celé masy. **Odlití hlavičky.** Po odformování předlohy byla do lukoprenové formy nalita dokonale rozmíchaná sádrová suspenze, až po okraj → tzv. lití na hladinu.

Po odformování sádrové hlavičky bylo přistoupeno k závěrečné korekci zabrašením jemnými flexibilními brusivy do ideálního vzhledu. Oretušovaná hlavička byla přilepena disperzním lepidlem na místo a doladěna s okolím dosádrováním kuliček a špičky zdobného rámečku (obr. 10). Tento postup je v souladu s etickým kodexem restaurování, protože se zachovala předloha

Obr. 6 - Materiál po vyhledání

a superpozice chybějící hlavičky. Ta byla navíc odlita z reverzibilního materiálu – sádry, která se v případě nutnosti dá snadno, kompletně a šetrně z původního keramického střepu odstranit.

5c/ Doplnění plošných ztrát lokálně přímo na zpracovávaném exponátu

Před vlastním doplňováním ztrát se musí povrch originálních střepů z obou stran opatřit separačním ochranným nátěrem. Tvar a profil květináče byl čitelný, a proto se ztráty v plášti zpracovávaného objektu, tj. chybějící části nádoby, velké spáry a nerovnosti daly doplnit standardním způsobem, tj. dolitím sádrovou suspenzí na vytvářovanou formu z vhodné plastické hmoty např. z dentálního vosku (zn. CERADENT®) nebo formely. Otiskem zachovalé sekce originálního předmětu, který nejlépe a nejvíce odpovídá chybějícímu místu, se vyrobí podkladová tzv. otevřená forma. Připravená forma se posune do oblasti ztráty, zafixuje (např. kolíčky, svorkami apod.) a vyplní dokonale rozdělanou modelářskou sádrovou. Při práci na tomto exponátu probíhalo lepení dochovaných fragmentů i doplňování ztrát současně. Nejprve se musel doplnit podstavec, se kterým se sloučila noha, na níž bylo postaveno tělo (obr. 11, 12).

5d/ Doplnění okraje

Chybějící okraje byly doplněny pomocí tzv. uzavřené formy z dentálního vosku. Uzavřená forma kopíruje nejen vnitřní, ale i vnější plochu ztráty, tzn. vnitřní i vnější profily najednou. Oboustranně otisklý formovací materiál se posune

Obr. 11, 12 – Postupné lepení fragmentů a doplňování ztrát

Obr. 13, 14 – Odlévání okraje do tzv. uzavřené formy

do zpracovávané oblasti a zafixuje např. formelou, aby rozdělaná sádra nevytékala (obr. 13, 14). Na vhodném místě se vyříznou dva otvory (nalévací a odvzdušňovací). Nalévacím otvorem se sádrová kaše nalije až do vyplnění formy. Po dokonalém zatuhnutí se provede

odstranění formy a stopy po otvorech se odstraní vyretušováním.

6/ Mechanické retušování sádrových výplní

Po zaschnutí sádry bylo přístupeno k závěrečné korekci doplněných sádrových ploch mechanickým zabroušením jemnými flexibilními brusivky. K odstranění všech zbytků po sádrování z porů keramického povrchu byly použity zubolékařské nástroje, jehly a dočišťovací tužky se skleněným vláknem. Poté následovalo mokré čištění houbičkou, kterým byl předmět zbaven veškerých stop po sádrování.

hlav lvů a dvěma andílkami. Z dochovaného materiálu lze usuzovat, že nádoba byla opatřena dvěma protilehlými, páskovými uchy, převyšujícími okraj. Jsou však patrné pouze stopy po nálepech na bříše, vlastní ucha se nedochovala.

Květináč je osově symetrický a souměrný. Uvnitř se dají vysledovat soustředné rýhy po točení na kruhu a masivní stopy prstování po slučování s nohou, která byla pravděpodobně vytvořena zvlášť. Z pozic nálepů vychází, že ucha byla nalepena křivě. Nepřesně byly také sloučeny nálepy hlav k tělu. S tím korespondují i ostatní nálezy na exponátu, např. zdeformovaný podstavec, ke kterému došlo v surovém stavu po vytvoření, což vše dokumentuje problematickou technologickou kázeň při výrobě.

Vzhledem k viditelným výrobním defektům a zanedbání technologické kázně se lze přiklonit k názoru, že soubor byl vyráběn ve spěchu nebo bez předchozích zkušeností a praxe.

Barevná retuš dosádrovaných částí (noha, ztráty v oblasti maximální výdutě, podhrdli, hrdla, okraje, andílci) nebyla provedena proto, aby byl na první pohled poznán původně dochovaný materiál. Tak je beze zbytku splněno „konzervátorské zlaté pravidlo“, tzn. musí být jasné, kam až sahá realita a co je nově doplněno.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu Grantové agentury České republiky č. 404/09/2112: „Architektura, urbanismus a krajina tvorba frydantského panství Albrechta z Valdštejna (1621–1634)“.

Obr. 15, 16 – Stav květináče po zrestaurování

Stav exponátu po zrestaurování

Byl zrestaurován amforovitý květináč ze 17. století (přibližná datace) ze světle pálících se surovin a dekorovaný různobarevnými glazurami (obr. 15, 16).

Tvar květináče byl vytvořen tak, aby maximálně vyhovoval přirozenému růstu rostlin a byl stabilní.

Ve spodní části se nachází otvor pro odtok přebytečné zálivky, která volně odtéká. Nádoba stojí na poměrně masivní noze. Horní okraj květináče je mírně ovalový. Hrdlo je odsazené od těla výraznou plastickou lištou. Tělo je hruškovitého tvaru, široce se rozvírající. Výduť je zaoblená, podstava odsazená, dno rovné, hutné. Na těle je květináč zdoben pěti nálepy

LITERATURA:

- 1] PEROUTKOVÁ-MATĚJKOVÁ, Kristýna. Zpracování souboru keramiky z objektu Valdštejnské lodžie a čestného dvora v Jičíně. Závěrečná zpráva pro rok 2010. Jičín 2010. Archiv Regionálního muzea a galerie Jičín.

- 2] ULÍČNÝ, Petr. Zahrady Albrechta z Valdštejna. Nové poznatky. In: ZPP. 2011, roč. 71, č. 1, s. 21-28. ISSN 1210-5538.

- 3] SVOBODOVÁ, Ljuba. I. etapa restaurování souboru zahradní keramiky z Libosadu u Jičína. 27 s. Restaurátorská zpráva, 2011. Archiv Regionálního muzea a galerie Jičín.

Lektor: Aranka Součková Daňková